

Pluriform versus uniform

Om democratie werk- en weerbaar wil maken, moet aan vrijheid, gelijkheid en broederschap het woordje waarheid worden toegevoegd, schrijft oud-Europarlementariër Els de Groen. Ook in naam van vrijheid en gelijkheid worden de grootste leugens verteld.

Tekst **Els de Groen**

28

Het jaar was nog geen week oud toen de hele wereld kon zien hoe een moderne beschaving binnen een dag verpulverde tot een angstaanjagende chaos. Mannen beklommen als *Spiderman* de gevels van het Capitool en sloegen - schuimbekkend van woede - de inboedel kort en klein, terwijl de geachte afgevaardigden in schuilkelders onderdoken.

De gebeurtenissen van 6 januari bevestigden wat we al wisten: beschavingen zijn geen duurzame verworvenheid van de mens, als een eeuwig geldig diploma voor geleerdheid en goed gedrag. Ze kunnen zo weer ten onder gaan. Daarom vereisen beschavingen permanent onderhoud. Dat geldt zeker voor de beschavingsvorm van de democratie, waar zo veel plaats is ingeruimd voor het recht op vrijheid, inclusief de vrijheid van mensen die dat recht om zeep willen helpen.

En dan nog, wat is vrijheid nu eigenlijk, een woord dat wordt doodgeknuffeld in literatuur, leuzen en partijna-

men. Iedereen is voor vrijheid, maar is de vrijheid voor iedereen? Is de Partij voor de Vrijheid er alleen voor Henk en Ingrid? Is de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie tegen de vrijheid van mensen om tirannie te ontvluchten? Zelfs met de toevoeging *democratie* is vrijheid een vaag begrip. Eén of twee termen volstaan niet om de aard van ideeën te duiden. De Franse Revolutie had er dan ook drie nodig: vrijheid, gelijkheid en broederschap, wat betekende dat vrijheid niet een groep uitverkorenen gold, maar dat alle broeders (en zusters) er op basis van gelijkheid aanspraak op konden maken. Een mooi ideaal, maar weer met een addertje onder het gras.

Niet gelijk willen zijn is een menselijke onhebbelijkheid; vooral mensen die veel bezitten hebben er moeite mee hun geld en goederen te delen. Toch was juist dat delen van invloed en bezittingen de kern van de Revolutie, waaraan eeuwen van lijfeigenschap en onderdrukking voorafgingen. Delen was ook de bedoeling van het latere communisme, maar de ene na de andere Partijlei-

Bestorming van het Capitool op 6 januari 2021.

der gleed uit over de bananenschil van de uniformiteit. Gelijkheid werd gelijkvormigheid, belichaamd in pioniersshawltjes, eendere grauwe flats en identieke standbeelden.

Na tal van reizen door communistische en postcommunistische landen waag ik te betwijfelen of de gelijkvormigheid van het communisme daadwerkelijk zo heel anders was dan die van het fascisme. Overal waar vrijheid de vrijheid wordt om hetzelfde te zijn, begeeft men zich – linksom of rechtsom – op weg naar de dictatuur met een bijbehorende klasse die zich privileges toe-eigent. Alleen het partij kader – de *apparatsjiks* – had toegang tot de staatswinkels waar de schappen wel gevuld waren. Kritiek werd bestraft met verbanning, of erger. Ook het communisme had werk- en concentratiekampen, dissidenten en zondebokken, al liepen de scheidingen zelden langs etnische lijnen zoals in het Derde Rijk. Als Kameraad Boer of Arbeider hadden Roma en Sinti het onder het communisme tijdelijk minder zwaar, maar na de val van de

Niet gelijk willen zijn is een menselijke onhebbelijkheid

Muur verloren ze als eersten hun baan en werden ze net als de Joden weer als vanouds gediscrimineerd.

KANTELPUNT

De val van de Muur in 1989 had een kantelpunt kunnen zijn. Maar nadat het fascisme onze slechtheid gemobiliseerd had en het communisme onze goedheid had overschat, kwam het neoliberalisme dat appelleerde aan onze begeerten en democratieën frustreerde. De gevolgen voor mens en planeet zijn inmiddels zo ernstig dat er meer moet gebeuren dan het knippen van rafelranden.

In zijn boek *Het bedrijfsleven aan de macht* (2003) stelt de Amerikaanse econoom David C. Korten het *laissez faire*-kapitalisme gelijk aan het Sovjetmar-

xisme. Beide systemen concentreren de macht bij bedrijven respectievelijk de staat; beide vernietigen de aarde in naam van economische vooruitgang; beide ondermijnen het sociale kapitaal van burgers; en beide hebben een bekrompen visie op menselijke behoeften en menselijke vaardigheden. De parlementaire democratie blijkt het beste model dat we hebben. Daarom is de teloorgang van democratische rechts-

Links en rechts zijn allang met elkaar vervlochten

staten onder invloed van populistten juist in tijden van crisis gevaarlijk. Populisten prediken gelijkvormigheid, waarin clichés over het eigene én het vreemde gedijen, wat xenofobie bevordert en broeder- of zusterschap buiten de eigen kring uitsluit. Ook populistten geven mensen de vrijheid om hetzelfde te zijn, wat een opstapje is naar onvrijheid. Als een veilige warme plaid hangen ze nestgeur, tradities en folklore om onze schouders.

FALEND LEIDERSCHAP

In een wereld vol falend leiderschap hebben populistten het tij mee. Ze bevestigen burgers in hun boosheid niet te worden gehoord en buigen die boosheid om in de richting van zondebokken: moslims, niet-borealen, migranten, linkse elites... Zo verdiepen ze de ongelijkheid en creëren ze schijntegenstellingen tussen links en rechts. Rechts zou voor behoud van waarden staan, links voor arrogante en onverantwoordelijke nieuwlichterij. In werkelijkheid zijn links en rechts allang met elkaar vervlochten. Wilders flirt met Orbán, Orbán flirt met Poetin, Poetin met Le Pen. In Oost-Europa kwam ik in conflict met rechts-extreme politici die,

gesponsord door oud-Partijkader, niet de grote fraudeurs maar de allerarmsten vervolgden. En in Duitsland, tijdens een lezing voor een gezelschap van antifascisten, liepen mensen de zaal uit toen ik iets kritisch zei over Poetin. Om de nieuwe verhoudingen beter te kunnen doorgronden, moeten we afstand nemen van het denken in oude zuilen en bijbehorend vocabulaire. Misschien kunnen we links en rechts vervangen door respectievelijk pluriform en uniform. Uniforme denkers benadrukken de gelijkheid binnen nader omschreven groepen, pluriforme denkers benadrukken de gelijkwaardigheid over groepsgrenzen heen.

ALTERNATIEVE WAARHEDEN

Dit gesteggel over woorden is belangrijker dan het lijkt. Woorden zijn ook daden, zegt schrijver-columnist Stevo Akkerman. Onzorgvuldige taal werkt onzuivere beeldvorming in de hand. Lang voor we overvoerd werden met Facebook-apostelen en tweets, begrepen we al het belang van betrouwbare informatie.

In een artikel in *Trouw* over het wezen van democratie vindt Hans Goslinga parallellen tussen de definities van Thorbecke en Thomas Mann. Bezorgd over de opkomst van het fascisme in de jaren dertig definieerde Mann democratie als een staats- en beschavingsvorm die in gelijke mate steunt op 'vrijheid, waarheid en recht'. De liberale staatsman Thorbecke gebruikte bijna dezelfde woorden. Wil democratie floreren, dan is overeenstemming nodig over wat 'goed, recht en waar is'. Dat vereist de vrijheid om de waarheid te zoeken, het algemeen belang te formuleren en het recht zijn loop te geven. Precies wat Pieter Omtzigt en Renske Leijten hebben gedaan in de toeslagenaffaire!

Waarschijnlijk zou Thorbecke beiden hebben geprezen en zou hij Ruttes aftreden met instemming hebben begroet. Waarheid is cruciaal. In een democratie, aldus Goslinga, kunnen

